

ՕՐԱՅՈՅՑ
Ժ Ո Ղ Ո Վ Ր Դ Ա Կ Ա Ն
1873
Թուականին Քրիստոսի

ՏԱԽԻԼԻՅԷ

ԻՍԹԱՆԳՍԼ ԱՊՕՆԷԼԻՐԻՄԻՉԷ

Իսթանպուլ թարափընտա Մանգու-մէսիդի տաղըթան միւլէզզիմիդին, ճէնաղէսի պուլունմասը սէպէպի իլէ, Մանգուլմէսիդի պու կիւն տաղըթա-մանբալ, Եարըն սապահէր քէնճէ տա-ղըթանաղընը մազուր տիլէսէրէք պէ-հան իտէրիդ :

Շուրայի տէվլէթ տգալըղը, տի-վանը ահքեամը ատիկէ տգասընտան տէվլէթու ճէվտէթ բաշա հաղըթ-լէրինէ թէվլէթի պուլունմուշ տուր :

— Կէնէն բազար իրթէսի կիւնիւ, Զաթը հաղըթի սաւորաղամի, Ազի-զիկէ գուլմանեասը ազալարըն հու-զուրլարընա գապուլ իտէրէք, մէզ-քիւր գուլմանեասըն թարագըլմաթը-նա տալիւր պազը չէյլէր սիւալ պոս-յուրմուշար տըր :

— Եարընքի բէնճէնպիսի կիւնիւ, Տէրսատէթ Ալմանեա սէֆիրի Մ-քէօտըլ ճէնապլէրի, Զաթը հաղըթ-թի Սաւորաղամի վէ վիւքէլայի ֆի-խամ հազարաթընա, սէֆարէթխանէ-տէ միւքէմէլ պիր զիւսաթէթ քէնիտէ իտէնէլի իշիտիլմիշ տիր :

— Տէրսատէթ Ալման սէֆիրի Մ-Սիմա ճէնապլէրի, կէնէն բազար ի-րթէսի կիւնիւ, Պապը ալիկէ կիտէրէք, Զաթը հաղըթի սաւորաթէթ բէնահի վէ խարիճիկէ միւսթէշար Ալէքսանդրէ-ֆէնտի իլէ միւլաղաթ իլլէմիշ տիր :

— Մաթպուլաթը սամանիկէ հազ-գընտա, մէնլիսի խասը վիւքէլա գա-րարը իւզըն, պիր գաշ պէնտի հալի, պու քէրէ եհնիտէն պիր նիլամ գա-լէմէ ալընմագտա օլտուղու մաէլ մէմ-նունիկէ իշիտիլմիշ տիր :

— Կէնէնլէրտէ, տէրունիսէ պիր թագըմ հարպ սիւահը աօլու վէ Բու-սիա սուլարընտան տաղըն կէլմէքտէ օլան պիր կէմի, օլունան շիւքէն իւ-զէրինէ, Բուլմէլի գալապը բիլկեահըն-տա մէմուրլար վասթաթսըլլա եօզլա-նըլտըղընտա, ֆիլվազը, իշինտէ քիւլ-լիկէթլիւ սիւահըն գուհուր իթտիլի վէ տէրունիստէ պուլունանլար, իսթին-թագա չէքիտիլթէրինտէ, մէզքիւր սիւահըլարը իշունանիսթանա կէօթիւր-մէքտէ օլտուգալարըն իֆատէ իթմիշ-լէր իսէ տէ, պէոյլէ պօղաղտան կիւ-լիկէ սիւահ կէնիլիլմէսի, տէվլէթճէ եասագ օլտուղունտան, մէզքիւր սէ-ֆինէ, թէրսանէնէ վէ սիւահըլար տա-լի թօրխանէյի ամիրէնէ նագլ օլուն-տուղու իշիտիլմիշ տիր :

— Բուսիա մէմալիքինտէն պիր թա-գըմ Պուլաղարլար ֆիւրար իլէ, մէմալի-քի մահրուսէյի շահանէնէ հիճրէթ իթ-մէքտէ օլտուգալարընտան, պուլունըն մինասիպ մահէլլէրտէ իսքեան իթտի-րիլմէսի խուսուսուեա, թունա վիւա-յէթի ճէլլէսիկէնէ պագըլմագտա պու-լունտուղու խապէր ալընմըշ տըր :

— Սապըգ կիրիտ միտրապօլիտի է-ֆէնտիկէ, հիւքիւլմէթի սէնիկէ թա-րափընտան, իեանէ մագամընտա, 750 լիրա իհան պուլորուլմուշ տուր :

— Ճանիպի Պապը ալիտէն, իլլուպա-տա պուլունան տէվլէթի ալիկէ էլլի-լէրինէ պիր գըթա թահրիթաթը ու-մուլմէնէ իրալ օլունմուշ, վէ պուն-տա, Գարաւտաղ սինօրու հազգընտա, տէվլէթլէր ճանիպիտէն մուգատտէմ-լէրի թէշլիլ օլունմուշ օլան գօնֆէ-րանա մագալաթսընա թէվլիլգան, Մալ, վէ իլլի Պէրտօ մէրալարը հազ-գընտա պիր մէսէլէ գուհուր իտէմէյէ-

ճէյի վէ Գարաւտաղըլար, սինօրլարը-նը կէնտիլթէրի հալտէ, ճանիպի տէվ-լէթի ալիկէնէն թէնտիպէ գըեամ օ-լունաճաղը իֆատէ օլունտուղու, Պէյ-օղլու ղաղէթալարընտա օգունմուշ տուր :

— Մալիկէ խաղիկէյի ճէլլէսի թա-րափընտան, պու տէֆա Գալաթա պան-գալարընտան, եիւզտէ օն պիր ֆա-լիլլէ, պիր պուլուգ միլեօն լիրա իս-թիլգաղ օլունտուղու ֆար տիւ Պօս-ֆօր եաղմըշ տըր :

— Լէվլէթ չէրըլարն իվաեթիկէնէ նէզարէն, զաթը հաղըթի լսէրաքէ-րի, պահրիկէ նէզարէթի ճէլլէսիկէ գալիմագաթըլարը հասէպի իլէ, բա-զար կիւնիւ նէզարէթի միւշարիլլէյ-հիւմա տիվանխանէսինէ ազիլմէթլէ, պունտան պէոյլէ, պէր միւգթէշայի իրատէյի հաղըթի Բատիլահի, ամէ-լէ ալըգալարըն մահ պէ մահ վիրի-լէնէկիկէ, վէ պագալէ ալըգալարըն տալի, խաղիկէյի ճէլլէտէն չըգ-տըգճա, տէր հալ քէնալիլթինէ իթա օլունաճաղըն պէեան պուլունմուշ վէ ամէլլէյի մէրգուլմէ տալի, բազար իրթէսի կիւնիւ տիվանխանէ էօնիւն-տէ թէնէմիւ իտիպ, պագընէ մաալ-լարընը ալմաեա միւլմագաղը պուլուն-մուշ վէ ամէլլէյի մէրգուլմէ մաալաթը վագթի իլէ խաղիկէյի ճէլլէտէն թէն-տիլէ պուլորուլմուշ իսէ տէ, սալիլ մա-հէլլէրէ, վէ խուսուսի իլէ թէրսանէի ամիրէտէ անպարլար ինչասընա սարֆ օլունմուշ օլտուղու ալընմըշ տըր :

— Ատըղըմըգ ահհէթամիլ պիր մա-լիւմաթա կէօրէ, Միւլմէթմէյի Ամէ-րիգա սէֆարէթխանէսի սըր քեաթի-պի միւլմէթմէֆա մըտաղը Պըրաուլուն օղլու, պու տէֆա Ամէրիգատա պու-լունտուղունտան, պուլունտա տէնիւպ տէ, բէտէրինիկէ եէրինէ կէնմէք իւզ-րէ, մէնլիսէ պիր գըթա իսթիտա թագալիլ իտէր, վէ պիր կիւն տալի ճէվապընը ալմաեա կիտէր :

Սապըգ Ամէրիգա իսթանպուլ սէ-ֆիրի մըտաղը Մօրիս տալի մէզքիւր մէնլիտէ ազա պուլունտուղունտան, վէ մէրգուլմէ տէլիգանլըթ թանըթը-ղընտան, մէզքիւր մէմուրլիլթէթ մէր-գուլուն շայնթլթէ օլմաթըղըն պիւտի-րիլ :

Մըստըր Պրաուլուն օղլու պու ճէ-վապը իշիտիլ իշիթմէլ, հէման ճէ-պինտէն պիր լէվլիլլը տապանճաթը չըգարտըղը կիպի, զէվալլէ մըստըր Մօրիսի թա անընտան վուրուր էօլ-տիւրիւր, վէ մէնլիս տալի մէրգու-մու անիտէ աստըրըր :

Խրիսթօֆէ ԷֆէնՏի, ԶՕՂՐԱՅՕՍ ԷֆէնՏի, ՎԷ ԺՕԹ ԶԱՐԱՅԻ ԷֆէնՏի ԹԱՀԹԸ ՀԻՄԱԵԹԼԵՐԻՆՏԷ ՕԼՏՈՒՂՈՒ ՀԱՆՏԷ

ԲԱՐԷ ՎԷ ՄԱՍԻՆ ՊԱԼՕ

Նաալ քի կէնէն կիւն իլան իթմիշ իտիլ, պու ճիւմա կիւնիւ ալիլամ, Պէյօղլուտա վագը, Ալգաղար տէ Պի-զանա նամ մահէլլտէ, միւմալիլ յիւմ էֆէնտիլթին թահիթը հիւսիլթէրին-տէ օլունպ, վէ մէնֆատթը Ամէլթէրվէր ճէմիլլէթինէ օլմագ իւզըն, մունթա-ղամ պիր պալօ վիրիլլէնէք տիր :

Մէզքիւր պալօնուն տուլուլիլլէ պիլլէթի 20 ֆրանգ տըր :

Հէր վագթըն վէ մէվիլմին պիրէր էյլլէնէպի վէ պիրէր էյստարիֆի վար տըր, պու կիւնիլթտէն չօգ տէֆա պա-լար իծրա իտիլիլ, վէ կիտէնլէր խալ-լիճէ մէսարիֆիլթա տիւշար օլուրար, իմուր, պիր թարաֆտան մէսարիֆ ի-տիլտիլի հալտէ, տիլէր թարաֆտան

պիրտէ սէվապ իլլէնիլմէսի, գալպէ տահա զիւստէ սէֆա պաղըլլաեաճա-ղընտան, վէ քիլի հէր զէվգ ու սէֆա-սը արասընտա, ֆուգարա վէ պիլարէ-կեանը տալի տիւշիւնմէք, ինսանիլ-յէթ վէ մէտէնիլլէթին իթիլգասըն-տան օլտուղունտան, պաշգա պալօ-լարտան զիւստէ, մէզքիւր պալօեա կիտիլմէսինի նասիհաթ իթմէլլիլի, վաճիպէտէն ստտ իտէրիլ :

ՄԷՆԷԼԻՔ ՄԷՐԻՆԻ ՈՒՄՈՒՄԻ
1875 սէնլիսի իշին

Մուզիգա տալի տալիլտէ օլտուղու հալտէ, ինճէ սանաթա վէ սէնայիկէ, վէ սանաթճա եէնի պուլունշարա տալիլ մալլէր իշին, հէր սէնէ քիւշտա օլուն-տուղու կիպի, պու սէնէ տալի, իւ-շիւնհիւ տէֆա օլարագ 1851 սէնլիսի էքսըօզիսիօնուր գօմիսիօնլարը նէզա-րէթի թահիթընտա օլարագ Լոնտրա-տա պիր սէրկիի ումուլի գիւշատ օլու-նաճագ տըր :

1851 սէնլիսի սէրկիի ումուլիսի իշին ինկիլթէրա հիւքիւլմէթի թարափըն-տան նասպ օլունտան գօմիսիլթէրին ար-զուր սուլմէպիկէնէ էհալիլ իլիթար ի-տէրիլքի, թիւրքիտա խամ իրէք, ի-րէք գուլմաշ վէ իլլէմէ իլէ մէշուլ օ-լանլար էլլէր, 1873 տէ գիւշատ օլու-նաճագ սէրկիի ումուլիկէ տալիլ օլ-մագ իսթէրլէր իսէ, իթիտէ պէեան օլունտան օտաթըլա կէլիպ, պասմա պա-ղը մօտէլլէրի եաթսընլար վէ լաղըմ կէլտիլիկէնէ պու պագտէ պէն տալի մուլմէթ իտէրիլ, իշ պու մօտէլլէր մահը հալլին, եանի ալաֆրանկա յուն-վարըն սօնունտան էվվէլ եօլլամալը տըրլար քի մէզքիւր էքսըօզիսիօնա վագ օլունտան :

Ս. ԱՅՆԱՎՈՒՐ (պէօլլիլ)
Օտաալ, Նօ. 3, Ալլըր էֆէնտի խան իսթանպուլ

ԻԼԱՆ

Խտամպօլտա քէօրլէր գարընը Եէնի ճամի գաբուսու Ն. 75 Ղուկաս Երկանեան մաղաղասընտա, ալաթը-րանկա իշ պու 1873 շուպաթ պիրտէ քէնիտէ օլունաճագ թիմուր եօլու սէ-հիլթէրինի պու տէֆա ֆիրուլթ օլու-նան հիսսէյի իգրամիլլէ պիլլէթլէրին-տէն թէքմիլի գաղանճագ օլան 1341, 061 նիւմէլլուր պիր առէտ պիլլէթին նիւմէրօսու սէհվէն 1341, 601 օլունշ վէ ըուպը գաղանճագ օլան 1352, 274 նիւմէրօլու պիր առէտ պիլլէթին տա-լի քէզա նիւմէրօսու սէհվէն 1352, 274 օլունշ օլտուղունտան, զիւր օլան իքի գըթա պիլլէթ հէր քիմին եէտիտէ իսէ, գուրրասը քէնիտէսինտէն էվվէլ մաղաղայի մէզքիւր իլլէթիլթէք թէպ-տիլ իտիլմէսի, վէ թէպտիլ իտիլմէսի-կի սուրէթտէ մէզքիւր սէհվ օլան ի-քի գըթա պիլլէթ հիւքիւլմէսիլ վէ ա-տի քեաղըտ մագամընտա թուլուլա-ճաղընտան, իլթուտէ մէսուլ գալմա-մագ իշին, շիմիտէն իլանի քէյֆի-յէթ իպլթիտար օլունուր :

ՄԷՆԷԼԻՔ ՊԻՐ ԻԼԱՆ
ԼՊԵՆԻԹԷԼԻ ԻՉԻՆ

Պէյօղլուտա վագը Էրմէնի քիլի-սէսի սօգաղընտա, 12 վէ 14 նիւմէ-րօլու մահէլլտէ, եէնի իճատ օլունմուշ պիր մաքինա իլէ տէօրիլմիւշ վէ էլլէն-միշ թէմիլ խորասան, ուճուլ ֆիւսաթ իլէ սաթըլմագտա տըր, Մէզքիւր խօ-րասանտան սաթըն ալալար, համա-լիլլէ վիրմէյէնէքլէր տիր, իլանքի մէզքիւր ֆապրիգա քէնտի արապա-լարըլա կէօնտէրմէքտէ տիր :

Թուլլա վէ քիլթիլա բարչալարը պուլունտապա, խորասան եաթըլմագ

իսթէյէնլէր, մէզքիւր ֆապրիգաեա միւրաճաթ իթտիլթէրինտէ, բարչա-լարը կէօթիլմէք, վէ խօրասան եաթ-աթըտան սօնրա, եինէ չալուգ սու-րէթտէ մահէլլէնէ թէսիլմ իլլէմէք նագլիլլէրի ֆապրիգա իւզէրինէ օլ-մագ իւզըրէ, տալի սուրէթտէ եաթը-լանտան եիւզտէ եիլիլմի էքսիլիկէն խօրասան եաթըլմագ տըր :

Պունտանտա մաստա, թուլլա վէ քիլթիլա բարչալարը պուլունտալար, մէզքիւր ֆապրիգաեա սաթապիլլէնէք-լէրի, վէ եալուտ խօրասան իլէ տէյիլ-թիլթէպիլլէնէքլէրի տալի իլլթար օլու-նուր :

Շընայպիլ Եուհան
վէ գուլմանեասը

Տիւնքի կիւն ղաթըն պիրի, պիր գաշ գըթա կիւմիլք թէքըրէրէսի տիւ-շիլմիւշ օլտուղունտան, հէր քիմ քի պուլունշ իսէ, իսթանպուլա վագը Հաճի Բուլ Խանընտա Նիւմէրօլու օ-տաեա թէսիլմէ հիւմէթ իթմէսի ընճա օլունուր :

Էրմէնիկէ լիսան վէ տրամաբանու-թիւն տէրսի վիրմէկէ, զաթըն պիրի հաղըր պուլունտուղունտա, իսթէյէն-լէրին, եա Շէրիֆ բաշա խանը գարը-սընտա վագը Յիլմէքեան, վէ եալուտ Սագա եօղուղունտա վագը Գաֆաֆ-եան քիլթապը տիւքքեանլարընա միւ-րաճաթ իլլէթիլթի իլլթար օլունուր :

(Է Լ Ե Ի Ե Լ)

Մ. Մէտհիւրսթ նամ գաթ ըրվիւ Պըրիթանիք ղաղէթասընտա Ձին իւ-զէրինէ պիր թագըմ մալիւմաթլար վիրտիլի սըրատա, Ձինտէ, ինկիլթէր-րատան զիւստէ, քէնտու քէնտուլէ-րինի էօլտիլթէն ատաթար պուլունտու-ղունտա պիլտիլիպ, քէնտի կէօղիլ ի-լէ կէօրմիւշ օլտուղու օ կիպի պիր վա-գաեա շու վէն իլէ նագլ ու պէեան իլլէմիշ տիր :

Էվլէնմէք իւզըն օլան կիւղէլ վէ զէնկին պիր Ձինի գատընտան, տէր միւմալիլլէ Մ. Մէտհիւրսթ, պիր մէք-թուպ ալտըմ, Մէրգուլմէ մէզքիւր մէքթուպունտա, նըշանլըսըն, պիր-տէն պիրէ էօլմիւշ օլմասը հասէպի իլէ քէնտիսինի տալի, արթըգ պու տիւն-եատա եաղամաեա գարար վիրմիշ վէ քէնտիսինի էօլտիլթէն յի կիւնիւնի տալի գարարլաթըրմը օլտուղունտա պիլտիլիպ, քէնտիսինի էօլտիլթէն յի վագըթ հաղըր պուլունտաեթ իլլին պէ-նի տալլէթ իթմէքտէ իտի, Անիտէ կիտիպ, հազգընտա օլան մուհապպէ-թիմտէն նաշի քէնտիսինէ պիր թա-գըմ նասիհաթլար վիրտիլ իսէ տէ, պիր տիւրիլ գանաթրամատըմ, վէ ֆիլվագը, գարարլաթըրմը կիւն-տէ եիւզէրնէ ատաթար հուզուրուն-տա քէնտու քէնտուսինի էօլտիլթիւրի :

Օվանըն թա օրթասընտա պիր նէ-վի գագըղա, պիր քէնէվէթ գու-րուլմուշ վէ մէզքիւր քէնէվէթտէն ա-չաղը, ուճունտա պիր իլմիլի պուլու-նան ալ ընէկ պիր իր ասըլմը իտի . մէրգուլմէ գատըն, մէզքիւր իլմիլի, պօղաղընա կէնիլտի վէ օրատա տու-րան ուֆագ գարընտաղընը գուճագ-լատըգտան սօնրա, եիւզիկէն պիր էօր-թիլ կէնիլիպ, պիր սանտալիլ իւզէ-րինէ չըգըպ տուրտու վէ պատէհու, պիրպիրլէրինէ գալուշտուրմուշ օլ-տուղու էլլէրի իլէ, հաղըր պուլուն-նանլարա սէլամ վիրտիլթտէն սօնրա, իլմիլի սըղըլաթաճագ սուրէթտէ քէ-րէվէթին աչաղընա լալթը քէնտի-սինի :

ՍՈՐ ՀԱՎԱՍՏԻՍԼԵՐ

ՅԻՍԱՆԱ

Բարիս 26 յունվ.

Մարէշալ Պաղէնին մուհաբէմէսի իւրին, ապրիլ ալը օն պէշինտէն սօնրա միւհատէլէնէ պաշլաւըմադ տըր:

Ահվալը բօլըթիգըյէ էյի կէօրիւնիւր:

Ինկիլթէրիւ

Լոնտրա 26 յունվ.

Ասիատան ալընան թէլէկրաֆիտը իւզէրինէ, Սէն Բէթըրապուրկիտաքի ինկիլթէրա գօնսօրսու, մահէլլի մէմուրիէթինէ ալտէթ իտէճէք տիր:

Ուսուլը աթիգա թարաֆտարը օլանլար, բարլամէնթօնու իյթ թէճէմ միւլէրինտէն պիրիսինտէ, իրլանտա տաքի թէրպիէյի ումուսի հագգընտա հիւքիւմէթէ գաղըը շըգմադ նիւէթինտէ տիրէր:

27 յունվ.

Բարիստէն թայմըզ զաղէթաւընա եազըլտըղընա կէօրէ, Մ. տը Լէսէսու պու տէֆա իսթանպուլա կիթիլիինտէ, թարիֆայը գարալաշտըրմազվէՍիւէիշ գումրանեաթ թարաֆընտան իսթէնիլէն միւրուրիէն բուսուսու իլէ շիմտիքի բուսուսու պէշինտէ օլան ֆարգը սըրաւընա գօյմադ իյին Պապը թլինին իւշինի թահսիլ իտէճէք տիր: Պապը ալի, մէսարիֆաթըն էքսիլթիլմէսինի նասիհաթ վիլիէնէք տիր տէյի գաւն օլունուր:

Մէքսիգա իլէ վէրա Գըրիւլ արաւսընտա եարըլան տէմիր եօլ իշլէմէնէ պաշլաւը:

ԳԱԼԱԹԱ ԲԻՍԱՍԱՐ

Լահ Բու 16 յունվ. արշաւգար	88-28
» » 17 » սապաշ տըրտը	88-27
» » » սաաթ 7	88-31
Խաթիկըրազ 1868	862
» 1863	862-
» 1869	829-
» 1872	94
Սոսիթէ ժէնէրալ ադսիօնարը	15-05
Գրէտի	18-19
Շըմէնտըթիլ, սէհիլիլիլի Էսիլի	185-00
» Էնիի	89-
Թրամիլայ հիստէլիլի 1868 զը	
Սոսիթէ Սիւթթօ թիւրք	10-
Ստամպուլ պանգաւար ադսիօնարը	8-5/4
Սոսիթէ օթօման	8-09
Ազնէ ֆայիլի	9-0/0
Ա. Գ. Շէլիլի ԲԻՍԱՍԱՐ 17 ՅՈՒՆՎԱՐ	
Ինկիլթէ լիւրաւը	110-18
Ֆրանսըզ աթթուսու	87-21
Բօլ	87-20
Դըրմիլի աթթուսու	81-22
Պէնազ մէճիտիլի ֆարգը	1-15
Մէթալի ֆարգը	2-55
Պէշիլի	3-00
Պազըր	119
Կիլիճէ գուրօն սըօթթուսու	0/0 5/4

ԱԶԳԱՅԻՆ

Յուրիս, 20 դեկտ. 1872

... Խմբագիր,

Ուրախ եմ որ՝ այսօր թուրք ունիմ ձեր պատուական թերթին միջոցաւ քանի մը տեղեկութիւններ տալու առ ընթերցող ազգայինս:

Ինչպէս հայախօս առածը կըսէ, բաբուրէ ի՛նչ բանն առնէ, նոյնպէս եթէ այժմ ես ալ մի քանի արդարացի գիտողութիւններ ընեմ, գուցէ շատերն ըսն թէ «սխալ է, զրպօրտութիւն է»։ Բայց ինչ ընենք որ՝ բանն՝ ասանկ է, երբ մարդս՝ իւր պակասութիւնները ճանչնայ և խոստովանի, ըսել կըլլայ թէ՛ զայն ուղղելու տրամադրութեան մէջ է կամ կիսով չափ ուղղած, նոյնպէս եթէ մենք՝ Հայերս ալ՝ մեր թերութիւնները խոստովանինք՝ անշուշտ պիտի կարենանք նաև զանոնք ուղղել:

Ղեկ, բայց դժբաղդաբար՝ շատերնիս մեր ունեցած թերութեանց, յոռի բուրջբանց և անհաստատ ընթացից վերջ յամառելով՝ զոնոնք իբրև պատուական յատկութիւններ ընդունած ենք, և պիտի պահենք պնդիւ գուցէ թէ և ևս շատ ատեններ Մասնաւորապէս Պօլսոյ վրայ խօսել կուզեմ, ուր մեր ազգային կացութիւնը բաւական ծանօթ է ինձ: Պօլսոյ դպրոցներ ունի, ընկերութիւններ, խօսարան կամ լսարաններ և Լրագիրներ, Պօլսոյ ժողովուրդը իւր ունեցած այդ հաստատութեան վրայ կը պարծի, յառաջագէմ կը կարծէ զինքը և կը հրճուի պնդելով թէ իրօք յառաջագէմ է և ահա այդ է իւր ամենամեծ սխալը, վասն զի ինչպէս ամեն մարդ գիտէ, Պօլսոյ դպրոցներուն փրկիւր մնորը ինչպէս, ըսելով շարք մը կը պարունակեն, շարք մը որոնց մեծագոյն մասը արդի եւրոպական լուսաւորութեան մէջ խել մը յիմարութիւններն, մէկ մասնին ըստ ունեն անգամ չի կտայ, իսկ միւս երրորդ մասը կը սորվեցունեն արեւելի ոգրմիլի կերպով մը որ՝ աշակերտը դըպրոցէն կերնէ և մեծամտութեամբ մը կըսէ, «Ես գաղղիներէն գիտեմ»:

Ընկերութիւնները բարձր, վեհ և վսեմ նպատակներով երեւան կուգան, Հայաստանը յերկինս կը բարձրացնեն, ատեն մը ժողովուրդը կը խաբեն և կը տեսնեն որ օր մ'ալ ընկերութեան գանձապետ մեծ Թ. Գ. Ֆէնիտի Զաքարեանը սնանկացեր և ընկերութիւնն ալ իւր նպատակին արդէն հասեր է... Վերջապէս խօսաբաններ, լսարաններ, թատրոններ և Լրագիրները արեւելի դաստիարակութիւն մը տուեր են մեր գովեստասէր երիտասարդութեան որ ամենքն ալ «քիչ բացառութեամբ» ճարտասան, բանաստեղծ, քաղաքագէտ, պատմագէտ, և ինչ ներկայած են, մասնաւորապէս երբ օղիին գաւաթը ձեռքը բռնած ազգին յառաջագիւղութիւնը խորհի, ահա այն ատեն մեր ազգասէրը վարդանն ալ կը գերազանցէ ինչպէս ալ Սողոմոնն ալ... Եւ եթէ անգամ մ'ալ իւր թերութիւնները իրեն ներկայացնեն և յուզողութիւն հրաւիրեն, անմիջապէս կը զոյրթանայ, կը բարձրի, կարհամարհէ և կըսէ. «հայհոյիչ է, ապերախտ է»:

Պօլսոյ ազգային կացութեան վրայ չեմ ուզեր երկարաբանել, վասն զի, ազնիւ ընթերցող, եթէ կուզես քիչ մը ատեն թողուլ այն հանապազօր լսածներդ թէ՛ Ա. թաղի, խորհրդոյ հրաժարման պատճառաւ, դպրոցը խեղճ փիւսակի մէջ է, կամ գոյրուած. Բ. դպրոցի տնօրէնը՝ աշակերտը ծեծեր է անգթաբար. Գ. դպրոցի պարզեւաբաշխութեան փառաւոր ճանդէսը կատարուեցաւ. Դ. դպրոցի օրիորդները ֆիզիքաւ կուսնին տգիտաբար, անհաստ են. Ե. դպրոցի օրիորդը ներհուն պատմագէտներ են արդէն. Զ. ի կառավարիլին անիրաւաբար ճամբայ տըռւեր են. Է. դպրոցի տնօրէնը՝ յիմարաբար հիւանդ է և տղայը դժբաղդաբար կերակուրը պաղ կուտեն «ինչ մեծ խեղճ, խօսարանի մը փիւսաբանութեան արժանի» վերջապէս մի միայն դպրոցներուն վրայ կարգացածներդ եթէ պահ մը թողուս և շարունակեալ սոյն ընթերցումը դու ալ կարծեմ պիտի խոստովանիս թէ իրօք քու դպրոցներդ խեղճ են և շատ խեղճ և միշտ խեղճ...

Ինչպէս Գերմանիոյ զանազան քաղաքները որոնց վրայ հիմնական տեղ

ղեկութիւններ չունիմ դեռ ևս նոյնպէս նաեւ ի Յուրիս պատմութեան դաս կաւանդեն, այնպիսի ուսուցիչներ որոնք արդէն համալսարաններումէլ ուսած, վիթալկան առած, հարիւրաւոր հատորներ կարդացած, տարիներէ ի վեր մասնաւոր աշխատութեամբ իրենց առարկան մշակած լինելէն յետոյ, նախապատրաստութիւն մ'ալ կընեն և ապա կը խօսին դասը, պատմութիւնը՝ զոր գիտունք ամենաւարեւոր առարկայ կընդունին, և ամեն առարկայներէն աւելի մշակել կը ջանան, մինչդեռ մեր դպրոցներուն մէջ պատմութեան ստուերն անգամ չի կայ, մինչդեռ մեր դպրոցներու պատմաբան դասաւորները ընդհանրապէս արեւելի համբաւներ են, որք ոչ թէ միայն արդէն ուսած չեն, այլ ուսնիլ ևս չեն ուզեր (1) և կըսեն «էհ քիչ մը նիւն խաթիւնին պիլմէճէնէրը կը խօսիմ, քիչ մըն ալ Թ. Գրգէն կը պատրաստեմ, կը խօսիմ, ժամը կը լըրանայ (2)», ուստի աշակերտներն ալ քիչ ատենէն ճննութիւն տալով, ամենաքաջ պատմագէտ և Ա. մրցանակը կատանան ի պարծանս հոգաբարձուաց և դասաւորին:

Ինչպէս պատմութիւնը՝ նոյնպէս նաև ամեն առարկայները կընաւ հասկընալ ընթերցող, թէ աստ (ի Յուրիս) և թէ ի Պօլսոյ, ինչպիսի դրութեան մը մէջ լինելին: Իրաւունք սնինք ըսելու թէ, Հայերս չենք կարող բաղդատուիլ եւրոպացուց հետ. ստորագ է այդ, բայց եթէ մեր դպրոցները նոյն դպրոցներուն չհասնասին, գոնէ կրնան նոյն կէսին չափ լինիլ, երբ երկպառակութիւններ, շատախօսութիւններ և անձնական կիրքերը մէկ կողմ դնելով խոհակաւորութեամբ տեսնող և բաւական զարգացեալ անձանց յանձնենք տնօրէնութիւնը, և ժողովուրդը՝ իւր զաւակին ապագան կենդանացնող դըպրոցին վրայ նայի՝ այնպէս, ինչպէս որ կը նայի իւր մարմնաւոր պիտոյքին, և ուր որ՝ դպրոց է իւր զաւակին, հոն տայ իւր փողերը առատ և ճամբիտ համոզմամբ:

Այս տողերը գրելէս երկու ժամ առաջ, ընդարձակ որոհի մը մէջ կը գտնուէի ուր 200 էն աւելի Ռուս ուսանողը և ուսանողուհիք կային, որոնց կը դասախօսէր երևելի Լավոսֆ ֆուֆէսէօրը Ռուսերէն լեզուաւ, զորոնք յետոյ ինձ բացատրեց պարոն ֆ. Վաբաբեան ուսումնական երիտասարդը՝ որոյ համառօտութիւնն այս է ի սկզբբունէ ի վեր ազգաց մէջ թիւր կարծիք մը կար թէ յառաջագիւղութիւն կարող են ընել այն ազգերը՝ որք տէրութիւն ունին, իշխանութեանց յոռի ընթացքը, կրօնի մոլեռանդ վարդապետութիւնները, կանանց լուսաւորութեան բըռնաբարութիւնները՝ աշխատաւոր դասին հարստահարութիւնները այնչափ տիրած էին գաղափարաց վրայ որ՝

(1) Վասն զի դասատուն տեսնելով որ ինք արեւելի քիչ տարբերութիւն ունի, 4-5 ամիս աշխատութեան փութարէն ստակ մը գոնէ թերհաշիւ չ'ընդունիր, կը յուսահատի և կըսէ ինքնիրեն «արդէն միշտ դասատու ըլլալու միտք չ'ունիմ, քանի մը տարի կաշխատիմ փոքրիկ դրամագլուխ մը զիջելու և ուրիշ գործով մը կ'ընդունիմ, հետեւաբար իր զիտցածը աւելի յառաջ տանելու փոյթ և ետանդ չ'ունենար, ուր թողունք որ՝ օրինաւոր դասագրքերու ստուերն ալ չկայ:

(2) Ալ պատկառիմ իրենց դործերովն և աշխատութեամբը արգիւնաւոր և ազգասէր դասատուաց մասին որ և է խօսք մ'ընեն:

ցարդ շարունակեց աշխարհ, իւր մանաւանդ եւրոպաց ալ՝ վաթիսար դրուսութիւնը, իսկ այսօր պէտք է ասլ ևս պապանձի՝ կրօնը իւր մոլեռանդութեան շաւղին մէջ, խորտակուի՝ մի կամքի և հրամանի տիրապետութիւնը և ժողովուրդը, ժողովուրդը միայն ըլլալ իւր ընչից և իրաւանց իշխողն ու մատակարարը, քրիստոնէութիւնը ըսկըսելէն ի վեր՝ խաթիւթիւնը իրեն օրէնք բրած էր և արդարութիւնը՝ բացառութիւն. ժողովուրդը ռամկութեան մէջ ամէն բան իշխանութեան մը կըսպասէր, բայց այսօր պէտք է կրօնը զատել դպրոցէն, ժողովուրդին թալ իւր գործոց մատակարարութիւնը որ՝ գործելու մասին ամենակարողն է, և կատարեալ հաւասարութիւն տալ կնոյ, և հոս որ՝ Ռուսերէն լեզուաւ և Ռուսերու կըխօսիմ մասնաւոր, պէտք չէ ընդունիլ մասնաւոր Սլաւու համար, այլ համայն մարդկութեան որ ամեն ազգ է:

Այդ ատենաբանին կարծիքներուն մէջ մեզ համար ամենակարեւորը սա էր թէ «ազգաց յառաջագիւղութիւնը բըռնաւ տէրութիւն ունենալէ կտրեալ չէ, այլ միայն ժողովուրդէն և նորա աշխատութեան» և այս կէտը նշանաւոր հեղինակներու գրուածներէն ապացոյցներ բերելով կատարեալապէս հաստատեց և վերջացուց, ուստի չեմ կարծեր որ՝ պնդես ընթերցող, թէ «աղքատ ենք, մենք ինչ կրնանք ընել» ինքզինքդ կը խաբես, վասն զի եթէ համոզուիս որ դպրոցներդ խեղճ է, եւ եթէ կամիս՝ թէ հարուստ ես և թէ կարող զանոնք բարւոքելու, վասն զի ինչ իրաւամբ ստակ չես վճարեր և կըսես թէ «ազգը թող կրթէ զաւակս», չէս գիտեր որ՝ տարեկան հարիւրաւոր ոսկիներ ծախսելով իր զաւակին կրթութեան համար Անգղիացին, Գաղղիացին, Ռուսիացին ևն. ազգը, չըսեր բըռնաւ թէ «տէրութիւնը թող կրթէ», եւ թէ եւրոպայի այդ հզօր և հարուստ ազգերը ճիշտ չեն ուսուցաներու դու ինչպէս կ'առաջարկես քու աղքատիկ ազգին ճիշտ ուսուցանելու Մի միայն պարտք մ'ալ իրաւունք մ'ունիս զաւակիդ կըրթութեան համար՝ «վճարել» պահանջել»...

Կուզե՞ս ազգին յառաջագիւղութիւնը՝ նախ գիտցիր որ պէտք ես կըրթել նաև իզական սեռը՝ հաւասար առն, երկրորդ՝ նախապաշտօնաւոր յիմար կարծիքները ցրելով ընդունէս թառաւորկութիւնը:

«Զօրաւոր ընկերութիւն մը կազմէ, խրկէ 20 տղայ եւրոպայի երեւելի քաղաքները, որք առնեն գիտութիւնները և լինին վարժապետ: Ազգային պատմութիւնն ու լեզուն գիտցող համաստ 30 հատ օրիորդներ խրկէ որք պատմաբան ըլլան, արհեստներ ուսնին, մանկավարժ լինին, բժիշկ լինին, վարժուհի լինին և ազգին ծառայեն: Եթէ այս վերջին կէտը քու խելքիդ գէմ է, սիրելի հայ, գիտցիր որ՝ կը սխալիս, վասն զի ազնուականներու, իշխաններու աղջիկները՝ այլ մարդերէն աւելի բազմութեամբ կը յաճախեն և դասերը կը լսեն, կը լսեն և իրենց լսածը լաւ մը իրացնելու համար չորս հինգ օրուան հոտած գիւղի մը, մարդու մը գլուխը կտնցնին, թեւերնին կը սթափեն, դառնակը կտնեն, փորը կը պատուեն, գլուխը կը կտրեն, ըզըզը կը ջոկեն և տխուհեաւ կսկսին ձեռքերնին թաթխել գիւղի մէջ, կը հանեն աղիքները, իրարու ձեռքէ կը յալիտակեն, կը հաստտեն վարդի պէս:

